

DÜN DEN BUGÜ NE MEVLİ DİN TARİ HSEL GELİ ŐİMİ NE YÖ NELİK BİR DE ĞERLENDİRME

Aoezan NAJMULDEEN¹

Ö ZET

Mevlidin kelime anlamı doğmak, doğum zamanı ve doğum yeri anlamına gelmektedir. Ancak mevlid sadece bir peygamber doğumu kutlaması değil, aynı zamanda bu sevgi etrafında millet olarak, ümmet olarak bir araya gelme ve ferdî Müslüman karakterini Hz. Peygamber'in seciyesine yaklaştırma hadisesidir. Bu bağlamdan yola çıkılarak araştırmanın amacı, mevlidin Osmanlıdan önceki dönemden günümüze kadar tarihsel gelişiminin incelenmesidir. Araştırma bir derleme araştırması olup araştırmanın amacı kapsamında incelenen konuya yönelik birincil ve ikincil kaynaklardan elde edilen bilgiler yorumlanarak çıkarım yapılmıştır. Yapılan bu derleme araştırmasının mevlidin tarihsel gelişiminin değerlendirilmesiyle ilgili alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mevlid, Süleyman Çelebi, Vesîletü'n-Necât, Hz. Peygamber

AN ASSESSMENT OF THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF MAWLID FROM YESTERDAY TO TODAY

ABSTRACT

The word Mawlid, which means birth, time and place of birth, is not only a celebration of the birth of the prophet. But also a gathering around this love as a nation, as a Ummah, and a personal Muslim character of the Nabi. It is an event that brings you closer to the choice of the Nabi. Based on this context, the aim of the research is to examine the historical development of Mawlid from the period before the Ottoman Empire to the present day. The research is a compilation study, and the information obtained from primary and secondary sources for the subject studied from the scope of the purpose of the research was interpreted and inferred. It is believed that this compilation research will provide an imprint on the field of evaluating the historical development of Mawlid.

Keywords: Mawlid, Süleyman Çelebi, Vesîletü'n-Necât, Nabi.

¹ Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi, awezesubhdem@yahoo.com

GİRİŞ

Mevlid kavramı, Arapçada, doğmak, doğum zamanı ve doğum yeri olarak kullanılır. Türkçede de aynı biçimde, Arapça’da kullanıldığı gibi yer almıştır. Ancak mânâ dilinde, mevlidin, bütün İslâm âleminde daima bir tek karşılığı olmuştur: Peygamber Efendimiz’in kutlu ve mübarek doğumu olarak kullanılmaktadır. İlmî açıdan mevlid, Hz. Peygamber’in doğum yıldönümündeki törenlerin ve bu törenlerde okunmak üzere vücûda getirilmiş eserlerin bütünüdür. Ortak adı olarak karşımıza çıkar. Bazı lûgatlarda, mevlid kelimesinin, manzum eser adı ve bu manzum eserin mûsikî ile icrâ edildiği, okunduğu törenlerin husûsî adı olmasının, Türkçede ortaya çıktığı kaydedilmiştir (Özcan, 2004:484; Ayverdi, 2006:2049). Zirâ, “Hz. Muhammed sevgisinin Türklerin toplumsal hafızasındaki en önemli köşe taşlarından biri olması, bu sevginin tahmin edilenin de ötesinde bir derinlik ve genişlikte söze dökülmesine zemin hazırlamış, Klasik Türk edebiyatında, ‘Peygamber edebiyatı’ diyebileceğimiz ve Hz. Peygamber’in dış görünüşü, ahlâkî husûsiyetleri, hayatı, savaşları, doğumu ve doğumunda ortaya çıkan mucizelerle alâkalı birçok edebî türün ortaya çıkmasını sağlamıştır” (Kutlu, 2017:258).

Tarih boyunca mevlid kutlamaları; mevlid cemiyetleri bu kutlamalarda okunmak üzere mensur ve manzum mevlidlerin kaleme alınması, mevlid metinlerinin güzel aktarımı için mûsikînin devreye girmesi, esasında hem bireylerin şahsiyetini hem de toplum karakterini beslemiş ve desteklemiştir. Hz. Peygamber’le arasında asırlar bulunan Müslümanlar için bu sevgiyi diri tutmak bilhassa önem arz etmiştir. Fâtımîlerle başlayan mevlid kutlamalarının, zaman zaman siyasete hizmet ettiğini de kabul etmek gerekir. Zirâ her cemiyet hadisesi bir tarafla siyasete açıktır. Mısır’ın Fransız hâkimiyetinde olduğu yıllarda, Napolyon’un, Nakîbü’l Eşrâf Halil Bekrî’nin evinde yapılan mevlid kutlamalarına katılması, bir tür işgalci siyaseti olarak açıklanabilir (Konukçu, 2004:543; Özel, 2004:476)

Bâbü’ün yenilikçi Müslüman kralı Ekber Şah’ın (1556-1605) 1579’da Müslüman, Hindu, Budist ve Hristiyanları bir araya getirmek için yaptığı reformlardan sonra, çevresindekilerin “senin gibi imâm-ı âdilîn müctehitleri taklit etmesi doğru değildir, imâm-ı âdilîn mertebesi müctehidlerden üstündür” şeklindeki telkinleri ile Fetihpûr Sıkrî Ulu Camii’nde bir mevlid merasimi düzenlemesi ve bu mevlid merasiminde kendini yüksek mertebe sahibi ilân etmesi de tarihteki enteresan mevlid siyasetlerindedir (Kutlu, 2017:260).

Günümüzde, Bulgaristan’da yaşayan Türk Müslümanların üzerinde mevlidin büyük tesiri olduğunu gören Bulgar Hristiyan yöneticilerin (Şumnu’da, Beştepe köyünde ve Peşton’da), büyük çaplı mevlid cemiyetleri tertip edip mevlidler okuttukları bilinmektedir. Bu siyaseti zamana ve zemine göre doğru anlamak gerekmektedir. Nitekim, Çanakkale Savaşı yıllarında halk şehitlerini, okuduğu dinlediği mevlidlerle bağrına basmış, mücadele azmini de kararlılığını da yine mevlidlerle yükseltmiş, desteklemiştir. Zirâ mevlid, Hz. Peygamber’in himmetine sığınmanın çok saf ve temiz bir ifadesi olarak her zaman olduğu gibi, o dönemlerde de çok rağbet edilen bir dayanak olmuştur (Vedat, 2010:436-437).

Mevlid kutlamalarını, edebiyatıyla, mûsikîsiyle, kültürüyle, zarif bir medeniyet unsuru haline getiren Osmanlı İmparatorluğu'nda da selâtin camilerde, padişahın ve üst düzey devlet ricâlinin katılımıyla yapılan mevlid törenlerinin yanısıra, eşraf konaklarında ve mütevazı evlerde, çeşitli ekonomik gelir seviyesindeki şahısların düzenlediği mevlid cemiyetleri dâima süregelmiş ve bugün Türkiye Cumhuriyeti'nde de süregelmektedir. Bu bağlamdan yola çıkılarak araştırmanın amacı, Osmanlıdan önceki dönemden günümüze kadar mevlidin tarihsel gelişiminin incelenmesidir. Araştırma bir derleme araştırması olup, araştırmanın amacı kapsamından incelenen konuya yönelik birincil ve ikincil kaynaklardan elde edilen bilgiler yorumlanarak çıkarım yapılmıştır.

1. MEVLİD KAVRAMI VE MEVLİDİN ORTAYA ÇIKIŞI

Türk-Din Mûsikîsi'nin içinde mevlid, hem tarihî süreçte üzerine yapılmış bestelerle, hem iyi bir mûsikî bilgisini gerekli kılan irticâlî icrâlarla bilhassa cami mûsikisinin en müteber formlarından kabul edilmiştir. Bir mevlid merâsiminde her biri mûsikî bilgisi gerektiren, Âşirhanlar (Kur'ân okuyanlar),Tevşihhanlar (Tevşih ve ilâhi okuyanlar), Mevlidhanlar (Mevlid bahirlerini okuyanlar) ve Duâhanlar(Dua edenler)olmak üzere, dört grubun muhakkak sûrette yer aldığı bilinmektedir (Turabi, 2012: 176). Türk Din Mûsikîsi'nde en müteber olan ve bu dört grubun mevcudiyetiyle en çok okunan mevlid, Süleyman Çelebi'nin 1409'da yazdığı Vesiletü'n-Necât (Kurtuluş Vesilesi) adlı mevlididir (Turabi, 2012: 177).

Arap Yarımadasından Afrika'ya, Kuzey Afrika'dan Endülüs'e, Osmanlı Devleti'nden Orta Asya'ya bütün bir İslâm coğrafyasının mevlidle olan ünsiyeti şüphesiz öncelikle ümmetin Peygamber sevgisi ile izah edilmelidir. Çünkü Resûlullah Efendimiz dünyevî varlığının yanı sıra, bütün peygamberlerin içinde mertebesi en yüksek olan son peygamberdir. İslâm âleminde devlet idarecileri, aynı zamanda ümmetin halifesi olarak, bu hakikati daima diri tutmak istemişlerdir (Özel, 2004:475).

Peygamber Efendimiz hayatta iken doğum gününün kutlanması hususunda herhangi bir telkinde bulunmamış, Hulefâ-i Raşidin yani Hz. Ebû Bekr, Hz.Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali dönemlerinde de herhangi bir mevlid töreni yapılmamıştır. Aynı şekilde, Emevîler ve Abbâsîler devirlerinde de mevlid merasimi yapıldığına dâir kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Öte yandan, İbnü'l Cezerî (ö.1429), Muhammed el Hudayrî es-Suyûtî (ö.1505), Şemseddin eş-Şâmî (ö.1536) gibi âlimler de aksi yönde görüş beyan ederek Peygamber Efendimiz'i (S.A.V) doğum gününde, güzel giyinip şiirler okuyarak anmanın, bid'at-ı hasene (şeriata uygun yeni âdet) olduğunu belirtmişler, görüşlerini Müslim, Ebû Dâvud ve Buhârî 'nin kitapları gibi, güvenilir hadis kitaplarında yer alan bazı hadis-i şeriflerle de desteklemişlerdir (Sahih-i Müslim Tercemesi, 1988:385).

Mevlidin bir tür şölen olarak kabulünde öncü rol oynayan Fâtımîler'de kutlamaların, Rebiulevvel'in 12. günü sabahtan öğleye kadar devletin yüksek zümresine 300 tepsî helva dağıtımıyla başladığı kaynaklarda yer alır.

Halife, öğle namazını müteakip, Ezher Camii'nde 'manzara' adı verilen meydanda devletin üst düzey görevlileri ile selâmlaşıp yerini aldıktan sonra, Kurân-ı Kerim tilâvet olunur ve üç büyük camiinin hatipleri, sırasıyla hutbe okurlar, halife için dua ederler. Merâsim halifenin davetlileri tekrar selâmlaması ile sona erer. Anne Marie Shimmel, Arap tarihçi Makrizî'den, milâdî 1122 yılında yapılmış olan böyle bir kutlamayı nakletmektedir: "Ulemânın ve toplumun ileri gelenlerinin, öncelikli olarak katıldığı bu törende, vaazlar verildi, en başta bal olmak üzere tatlılar ikram edildi ve fakirlere sadaka verildi" (Sahih-i Müslim Tercemesi, 1988:344). Halkın ve özellikle Sünnî çoğunluğun bu törenlere iştirâk etmedikleri bilinmektedir. Yani Fâtımîler'de mevlid daha ziyade resmî bir kutlama şeklinde gerçekleştirilmektedir (Sahih-i Müslim Tercemesi, 1988:345).

Fâtımîler zamanında Hz. Peygamber'in ve Ehl-i Beyt'in doğum yıldönümlerinin kutlanması, dinî hassasiyet yanında siyasî meşruiyet açısından da önem taşıyordu. Halife Mustansır Billâh'tan (1036-1094) sonra halife olan küçük oğlu Müsta'li Billah (1094-1101) Hz. Peygamber Efendimiz, Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin için yapılan mevlid kutlamalarının sürdürülmesini temin ederken, dört halife için yapılan törenleri kaldırmış ve bu durum Âmir-Biahkâmillâh (1123) devrine kadar bu şekilde devam etmiştir (Katz, 2014:143).

Resmî mevlid törenlerinin, halkın da katılımıyla büyük meydan şölenlerine dönüşmesini sağlayan ilk Sünnî isim Eyyübîler döneminde Erbil Atabegi yani Erbil valisi olarak görev yapan Selâhaddin Eyyübî'nin kayınbiraderi Gökböri'dir. Kaynaklarda, çok dindar ve hayırsever bir zât olarak zikredilen Gökböri'nin düzenlediği mevlid törenlerine hazırlık, mevlid gününden aylar önce başlamaktadır (Shimmel, 2008:142).

İlk mevlid kitabının da yine Kökböri zamanındaki bu şâşaalı mevlid merasimlerinde okunmak üzere, Endülüslü muhaddis, tarihçi ve edip İbn Dıhye el- Kelbî tarafından, et-Tenvîr fî mevlîdi's-sirâci'l-münîr ismi ile mensur olarak kaleme alındığı bilinmektedir (Turabi, 2012: 175).

2. OSMANLILARDAN ÖNCE İSLÂM ÂLEMİNDE MEVLİD

1250'de, Eyyübî ordusundaki Türk asıllı azâdlı emirler tarafından kurulup Osmanlı Hükümdarı Yavuz Sultan Selim Han'ın 1517'de, Ridâniye Savaşı ile tarih sahnesinden sildiği, üç asır boyunca, Kuzey Afrika'dan, Arap Yarımadası'na, Arap Yarımadası'ndan Anadolu'ya kadar çok geniş bir coğrafyada hüküm sürmüş olan Memlûkler'de mevlid kutlamaları, Fâtımî ve Eyyübîlerde olduğu gibi devam etmiş, hatta büyük tasavvuf önderlerinin doğum günlerini de içine alarak genişlemiştir. Fâtımîler'den itibaren mevlid kutlamalarında mühim bir yere sahip olan Mısır (Kahire), Memlûkler'de de aynı ehemmiyetini sürdürmüş, Halife'nin de hazır bulunduğu ihtişamlı törenlere sahne olmuştur. Memlûkler döneminde de Kahire'de, Rebîul evvel ayının ilk gününden itibaren başlayan ve büyük kalabalıkların katıldığı kutlamalar, onikinci gecede yoğunlaşarak sabaha kadar devam ettiği ifade edilir (Ayaz, 2015:129-130).

Kahire’de, Rebûl evvel ayının girişinden itibaren başlatılan kutlamalar sırasında, donanma mensupları tarafından Kahire Kalesi’ne içleri en güzel kumaşlarla tefriş edilmiş çadırlar kurulduğu; Halife’nin, dört mezhebin baş kadılarının, kumandanların, üst düzey devlet ricâlinin, halktan önde gelen müteber şahısların bu çadırlarda yerlerini aldığı da kaynaklarda kaydedilen bilgiler arasında bulunmaktadır. Kayıtlarda, bu mevlid törenlerinin en gösterişlilerinin Melik-ül Eşref Kayıtbay zamanında (1468-1469) yapıldığı bilgisi de yer almaktadır (Özel, 2004:478).

Kuzey Afrika’nın Mağrib bölgesinde ise mevlid kutlamaları ilk defa kadı ve muhaddis Azefî (ö.1236) tarafından, halkın Hristiyan bayramlarını kutlamasını önlemek amacıyla 1236’da ihdas edilmiştir. Bu devirden itibaren de gerek Fas’ta, gerek Endülüs’te mevlid kutlamaları hükümdar ve devlet ricâli tarafından ehemmiyetle ele alınmıştır. Fas’ta Merakeş’te, Merînî hükümdarı, Ebû İnan’ın, Cezâyir’de, Abdülvâdîler hükümdarı Ebû Hammû’nun (1308) görkemli mevlid törenleri yaptırıldığı, kaynaklarda zikredilmektedir. Tunus’ta ise Malikî fukahâsının muhalefetinden dolayı, mevlid kutlamaları ancak 1300’lü yılların sonlarında hükümdarlık sürmüş Ebû Fâris (ö.1282) zamanında yapılabilmektedir. Bundan sonra da yine mezhebî duruşlarla zaman zaman kesintiye uğrasa da zayıf seviyede de olsa kutlamalara devam edilmiştir (Shimmel, 2008:148).

11. yüzyıldan itibaren Mağrib ve Endülüs saraylarında, saray şairleri tarafından Hz. Peygamber’i övgüyle anlatan şiirler yazıldığı, bu şiirlerin Hz. Peygamber’in doğum günlerinde ve başka bazı dinî mübarek günlerde okunduğu ve bu şiirlere mevlidiyye denildiği kaynaklarda ifade edilir. İbn-i Haldûn, İbn-i Zümrek gibi şahsiyetlerin mevlidiyye nazmettiği kayıtlarda yer almaktadır (Özel, 2004:481).

Selçuklular’da ise, 1170 yılında Musul’a giren ve Câmiun-Nûrî’yi inşa ettiren Nureddin Zengî’nin, bu caminin sorumluluğunu, büyük saygı duyduğu, zaviyesinde her sene mevlid merasimleri düzenlemekle meşhur, Şeyh Ömer bin Muhammed el-Mellâ’ya verdiği bilinmektedir. Nureddin Zengî bu zâtın Mellâ yani Molla olarak bilinmesini nâiplerinden bizzat istemiştir. Böylece Musul Mellâ’sı (Molla’sı) olarak bilinen Şeyh Ömer’in peygamber aşığı olduğu, bu sevgi ile eserler kaleme alıp siyer kitapları yazdığı ve tarihe ilk görkemli mevlid merasimlerini düzenleyen Sünni vali olarak geçmiş, Erbil Valisi Gökböri’nin de aslında ondan ilham alarak bu törenleri başlattığı, bazı kaynaklarda zikredilmektedir (Yenibaş, 2012:6-7).

3. OSMANLILARDA MEVLİD KUTLAMALARI

Büyük bir imparatorluk olan ve bünyesinde pek çok etnik, dinî, mezhebî farklılıklar barındıran Osmanlılarda ilk resmî mevlid kutlamaları, padişah III. Murad devrinde, 1588 yılında başlamıştır. Bu dönemden önce de gayr-ı resmî olarak halk arasında mevlidin sevildiği ve kutlandığı, hatta Kanunî devrinde mevlid kutlamalarının yavaş yavaş saray protokolüne girdiği biliniyorsa da devletin mevlidi resmî merâsimlerle kutlaması, Sultan III. Murad’ın irâdesiyle gerçekleşmiştir.

Sultan III. Murad, Resûlullah'ın doğumu münasebetiyle, bütün minarelerde kandil yakılmasını ve camilerde, mescidlerde mevlid okunmasını emreden ilk padişah olmuştur. Osmanlı dönemi, bütün ümmetin birikimini süzüp incelten ve güzeli daha da güzel kılan bir Müslüman milletin yaşadığı devir olarak, mevlid uygulamalarında da denilebilir ki İslam tarihinin en güzel, en vakur anma törenlerine sahne olmuştur (Çayan, 2015:359).

3.1. Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan XIX. Asra Kadar Mevlid

Pek çok kaynakta Süleyman Çelebi'nin yaşadığı asra varıncaya dek, kuruluşun bütün heyecanını ve bununla birlikte kargaşasını, bitmeyen hareketliliğini yaşayan Osmanlıda Resulullah Efendimiz'e sevginin, saygının tezâhürü olarak rebülevvel ayının onikinci gününde dergâhlarda Mevlid-i Şerif okunduğu, II. Bayezid Han devrine gelindiğinde ise (1481-1512) halk arasında ihtişamlı mevlid alaylarının düzenlendiği zikredilmektedir (Alvan ve Alvan, 2016:142). Bu demektir ki, Çelebi'nin Mevlid-i Şerif'ini yazdığı 1409 senesinden evvel de benzer mevlidler, mensur yahud manzum olmak üzere, düzenlenen mevlid cemiyetlerinde okunmakta idi. Belki Âşık Paşa'nın, Çelebi'ye ilham olduğu söylenen Garibnâmesi dergâhlarda okunan bu eserlerdendir.

II. Bayezid Han'ın padişahlığında düzenlenen mevlid alaylarında herhalde Süleyman Çelebi'nin Vesîletü'n- Necât'ı en önemli eserdir. Mevlid'den sonra onbeşinci yüzyılda en çok şöhret kazanmış olan Malkaralı Yazıcıoğlu Mehmet'in 1449'da yazdığı, kaynaklarda muhtelif zamanlarda, muhtelif şahsiyetler tarafından bestelendiğinin kaydedildiği Muhammediyye'nin de yine bu devirde Hz. Peygamber'in doğumu münasebetiyle okunduğu bilinmektedir. Yine Anadolu topraklarında bestelenmiş ilk Kürtçe mevlid olarak tarihe geçen, Şırnak Beytüşşebaplı Hasan Ertuşî (ö.1491) tarafından kaleme alınan mevlid de bu döneme aittir. Yazıldıktan asırlar sonra 1931 senesinde basılan bu mevlidin içerdiği bölümler, münâcât, Hz.Peygamber'e övgü ve medhiyeler, mevlidin önemi ve fazileti, Hz. Âdem'in cennetten kovulması, Muhammedî nûrun peygamber silsilesi ile taşınması, doğumundan önce Hz. Peygamber'in gelişinin yaklaştığını Hristiyan ve Yahudilerin bilmesi, Hz. Peygamber'in anne babasının evliliği, Amine'nin hâmileliği ve Hz. Peygamber'in annesini hamileliği boyunca rüyada ziyaret etmesi, Hz. Peygamber'in dünyaya gelişi şeklindedir (Tıraşçı, 2013:211-212).

Türk-İslâm coğrafyasında en çok sevilen ve en çok okunan eser olan Vesîletü'n Necât'ın Osmanlı'nın başlangıç devri diyebileceğimiz bir dönemde kaleme alınmış olması mânidardır. Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i, bahir denilen dokuz bölümden meydana gelmiştir. Bu bölümler; münâcât, yazar için dua ve kitaptan dolayı özür dileme, âlemin yaratılma sebebi Hz. Muhammed'in nûrunun intikâli, Velâdet, Peygamberin mucizeleri, Mi'râc, Peygamberin vasıfları, Peygamberin vefatı ve kitabın sonu şeklindedir. Her bölüm kendi arasında ayrıca fasıllara ayrılmıştır. Fakat çeşitli mevlid nüshalarında bu bölümlerin tamamı mevcut değildir. Münâcât ve dua dışında sadece velâdeti ihtiva eden nüshalar bulunduğu gibi, velâdet ile beraber mi'râc da içine alan nüshalar vardır. Basma nüshalarda ise umumiyetle vefat bölümü bulunmamaktadır. Bazı mevlid nüshalarına Ahvâl-i Fâtıma, Hikâyet-i Cemel, Ukaşe Hikâyesi gibi hikâyeler de eklenmiştir (Çelebi, 1990:9).

Asıl Mevlid metninin 730 beyit kadar olduğu, fakat bazı nüshalarda sonradan yapılan ilâvelerle bu beyitlerin 900-1000 gibi rakamlara ulaştığı görülmektedir. Mevlid'e ilâve edilip de onunla iyice kaynaşmış, halk tarafından benimsenmiş "Merhaba" gibi bölümler de vardır. Mevlid üzerinde yapılan ilmî araştırmalar, bugüne göre oldukça değişik bir eski şeklin bulunduğunu ve bunun içinde Velâdet Bahri'nde "Kaside-i Meliha" başlıklı bir fasıl olduğunu Merhaba kısmının da burada yer aldığını ortaya koymaktadır. Vesiletü'n-Necât, bütün edebiyatçılar tarafından sehl-i mümtenî, yani sade, kolay anlaşılır, fakat derin ve ince sanatlı bir eser olarak kabul edilmektedir. Süleyman Çelebi'nin, 812'de tamamladığı eseri, bazı nüshalarda Mevlid, hatta daha ziyade Türkçe telâffuza uyarak, Mevlûd şeklinde kaydedilmekte ise de müellifin kendi eserine verdiği ad Vesiletü'n Necât (kurtuluş vesilesi) olup eser îtimâda şâyan nüshalarda bu şekilde adlandırılmaktadır (Latifi Tezkiresi, 2018:93).

Süleyman Çelebi'nin Mevlid-i Şerif'ini yazdığı onbeşinci asrın başından yüz yüzelli sene sonra Sinâneddin Yusuf ve Şemseddin Sivasî mevlid tarihinin önemli iki mevlid müellifi olarak karşımıza çıkar. Onaltıncı asırda mevlid denilince, İstanbul'da Sinaneddin Yusuf, Sivas'ta Şemsî yani Şemseddin Sivasî iki kudretli isim olarak zikredilebilir. Şemseddin Sivasî'nin muhtelif kütüphanelerde bulunan 10 yazma nüshasının yanında yeni bir nüshanın da varlığını ortaya koyan Doğan Kaya bu nüshanın 25 varaktan oluştuğunu ifade edip nüsha ile alâkalı ayrıntılı bilgi verir. Sivâsî'nin mevlidi, Nuvaz Müzik tarafından Vâsıl Olmaz Kimse Hakka Şemseddin Sivasî'nin Mevlidi Şerifi ve İlâhileri isminde bir albüm olarak da yayınlanmıştır (Toparlı, 1993:1-2).

On yedinci asır için, başta Itrî olmak üzere, dinî musıkî tarihi açısından en büyük sanatkârların yetiştiği, münbit bir asırdır denilebilir. Hâfız Post'tan Itrî'ye, Neyzen Yusuf Dede'den Hatib Zâkirî Hasan Efendi'ye, Hâfız Kumral'dan Sütçüzâde'ye bu devrin musıkîşinasları, din ve musıkîyi iç içe yaşamış sanatkârlardır. Dolayısıyla, çoğunlukla tekkelerde yetişen, oralarda âyin-i şeriflerle, zikirlerle, salât-ü selâmlarla musıkî icrâ eden, Resulûllah Efendimiz (S.A.V) için ilâhiler besteleyen bu musıkîşinasların mevlidden uzak durmaları düşünülemez. Fakat, bu devirde 'mevlid' denince, Bursa'lı Sekban, Bursa'lı Kadı Ubeyd ve Bursalı Osman gibi isimler öne çıkarlar (Aksoy, 2005:23).

Bursalı Sekban'ın 'Mevlid' bestesinin, on dokuzuncu yüzyılın sonlarına dek, başta tekkeler olmak üzere çeşitli mahfillerde okunduğunu, son olarak Hammâmîzade İsmail Dede'nin talebelerinden Sünbül Efendi Tekkesi zâkirlerinden Mutafzâde Ahmed Efendi'nin bu besteli mevlidi meşk ettiğini bilinmektedir. İsmail Dede Efendi'nin Hac yolculuğunda yanında bulunan, onun son nefesine belki tanıklık eden iki talebesinden biri olan Mutafzâde, esasında bu mevlidi, son meşk eden olmak istememiş, aktaracak meraklılar aramıştır. "Mirâciyye'nin nevâ bahri ve Mevlid-i Şerif besteleri kaybolmak üzere, arzu edene memnûniyetle öğretirim" dediği kayıtlara geçmiştir (İnal, 1958:32).

On sekizinci asır, Türk mûsikîsinin her şeye rağmen kudretli bestekârlar yetiştirdiği bir asırdır. Bu yüzyıl mûsikîsinin içinde mevlidin serüveni de kudretli bir unsur olarak sürmektedir. Kaynaklar, onsekizinci asırda yetişmiş çok sayıdaki mevlidhanın, mevlidi kimlerden meşk ettiklerinin kaydını düşerler. 1702 Bursa ve 1827 İstanbul tarihli, bulunan iki el yazması eserde, mevlidin hangi bahrinin hangi makamda okunacağını belirtmesi, mevlid icrâsında makam ve usul bilgisinin öteden beri nasıl mühim kabul edildiğinin delilidir. Bursa Orhan Kütüphanesi 985 numarada kayıtlı 1115/1703 tarihli mevlid-i şerifin kenarlarında kırmızı mürekkeple hangi makamla okunacağını yazılı olduğu, aynı şekilde Hacı Selimağa Kütüphanesi Hüdâyî kitaplığında, 1242/1827 tarihli ve 1286 numarada kayıtlı, 18 varak 9 satır kahverengi meşin ciltli zencirekli, Nâyî Osman Dede'nin Mirâciyesi ile başlayan eserde de varak kenarlarında makam isimlerinin bulunduğu bilinmektedir. Bu yazma eserlerde, Dügâh, Sabâ, Kûçek, Hüseyinî, Muhayyer, Karcıgar, Rast, Nihavend, Nikriz, Peçgâh, Nevâ, Çargâh, Uzzâl, Şehnaz, Bûselik, Acem, Eviç, Isfahan, Dilkeş, Segâh, Nevruz ve Nevruz-u Acem makamları zikredilmektedir (Çelebi, 2010: 990-992).

On dokuzuncu asırda musikîmize yön veren, öncelikle, III. Sultan Selim Han'ın, bestekârları, müezzinleri, hanendeleri, sazandeleri hâsılı bütün musikîşinasları himâye ederek, musikînin inkişâfına zemin hazırlayan kültür-sanat siyasetidir. Osmanlı Devleti, aynı siyaseti daha sonra Padişah II. Mahmud eliyle de sürdürmüş, musikî bilen bu iki bestekâr-padişah sayesinde Türk musikîsi büyük musikîşinaslar ve kıymetli eserler kazanmıştır. Bu itibarla denilebilir ki, ondokuzuncu asır, mevlid-i şerif icrâsı açısından da zeminin, şartların, müsait olduğu bir devirdir. Ancak şunu belirtmek de icâb eder; bu yüzyıl, mevlide yeni besteler yapmanın yine alâka görmediği bir yüzyıldır. Bu devirde okunmaya devam edilen besteli mevlid, muhtemelen iki asır önce Bursalı Sekban tarafından bestelenmiş Süleyman Çelebi Mevlidi'dir. Yine bu devirde yaşamış, besteli mevlidi okumayı bilen, Kurban Nasuh Tekkesi Şeyhi, Hayrullah Tâceddin Efendi'yi de zikretmek gerekmektedir. Hayrullah Tâceddin Efendi'nin, mûsikî bilgisi sağlam, tekke mûsikîsine de vâkıf, geniş kültürlü bir kişi olup mevlidi Bedevî Şeyhi Ali Baba'dan meşk ettiği kaynaklarda zikredilmektedir (Özcan, 2013:305-306).

3.2. Osmanlı Devleti Sona Ererken Mevlid

Osmanlı Devleti'nin son devri, rahatlıkla denilebilir ki, hem halk için hem de Osmanlı gibi bir büyük devletin sonuna şahitlik eden, yeni doğan bir devletin sancılarını da ağır bir biçimde hisseden dönemin bütün âlim ve sanatkârları, fehmi geniş idrâki açık bütün münevverleri için, ziyadesiyle zor bir devirdir (Özcan, 1998:546-547).

Balkan muharebeleriyle yaşanan kayıplar, Trablusgarb'dan, Medine Müdafaası'na, Osmanlı Devleti topraklarında bitmeyen ölüm kalım savaşları ve nihayet I. Dünya Şavaşı'nda bütün dünyaya karşı Çanakkale'de girilen büyük mücadele ile Osmanlı münevveri ve sanatkârı, denilebilir ki sessiz bir direnişin içine girmiştir. İlmini sanatını vatan sathı mâili kabul edilip çalışmaya üretmeye devam etmiş ve bu sayede Osmanlı'nın derin kültür-sanat birikimi, adeta köprü vazifesi gören bu kudretli şahsiyetlerin eli ile bir nebze de olsa Cumhuriyet dönemine aktarılabilmıştır.

Osmanlı'nın bu zor dönemlerinde, Mevlid-i Şerif'e halkın büyük rağbet gösterdiği görülmektedir. Bilhassa 1914-1918 senelerinde çıkan gazetelerde hemen her gün şehitler için okutulan mevlid haberleri bu rağbetin en sağlam göstergesi gibidir (Çiftçi, 2008: 431-432).

Okutulan mevlid-i şeriflerin, hem şühedânın ruhunu şâd için hem ahâlinin birlik ve beraberliğini, mücadele gayretini artırmak için, zaman zaman toplumun kanaat önderleri tarafından gerçekleştirildiği de kayıtlarda zikredilmiştir. Misal olarak; Birinci Dünya Savaşı ve arkasından başlayan Millî Mücadele'de, Kastamonu Mevlevîhânesi postnişini Âmil Çelebi ve ailesinin cepheye hem dervişandan tabur kurarak hem lojistik olarak büyük destek verdikleri, halkta mücadele ruhunu yükseltmek amacıyla Nasrullah Camii'nde mevlid okuttukları ve mevlidden önce siyahlar giyerek çarşıda dolaşip ahâliyi topladıkları bu sahada yapılan araştırmalarla bilinmektedir (Köstüklü, 2014:89).

Bu zor senelerde mevlid, savaşların ardından kazanılan galibiyetler için de şükür niyetine ilk başvuru icrâatlarıdır. Enderun'lu Hâfız Hüsnü'nün Edirne'nin kurtuluşu vesilesi ile okuduğu Mevlid-i Şerif dillere destan olmuş, kayıtlara geçmiştir (İnal, 1958:187).

4. CUMHURİYET'İN KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE KADAR MEVLİD

Mevlid kutlamalarının ilk kez resmî bir hüviyetle kutlanmasına, Osmanlı İmparatorluk yıllarında Sultan III. Murad'ın bir fermanıyla başlanmıştır. Bu ferman, "On ikinci gece isneyn gicesi ki Server-i Kâinat ve mefhar-i mevcûdât (s.a.v.) Hazretleri dünyaya gelüp arsa-yı sahn-ı cihânı teşrif idüp nûrânî kıldıği gicedür; tazîm-i ihtirâm eylemek vâcibdür, cümle minarelerde kanâdil yanup ve cevâmî ve mesâcidde mevlidler okunup, günahkâr millet yanup yakulup şefaât taleb eyleyüb, salâvât ve teslîmât ile tesbîh ü tehlîle iştigâl göstereünler..." şeklindedir (Selânikli Mustafa, 1999: 197-198).

III. Murad'ın bu fermanı görüldüğü gibi, resmî bir bayram ilânından ziyâde, halkı bu mübarek günün değerini bilmeye sevk etmek amaçlı görünmektedir. Bazı kaynaklarda III. Murad'ın bu fermanı, Sümbül Efendi Âsitânesi postnişini Şeyh Yümni Hasan Necmeddin Efendi'nin mevlidi ihyâ âdetinden sonra (ki ilk defa kandiller yakarak mevlid kutlama âdetini başlattığı bilindir) irade buyurduğu zikredilmektedir (Alvan ve Alvan, 2016:142).

1910'da, Osmanlı hilâfetinin son senelerinde bu kez Mevlid'in resmî bayram olarak ilân edilmesinde ise, böyle bir çabadan ziyade, artık, tüm cephelerde düşmanla yüz yüze gelmiş, ciddî bir bekâ problemine muhatap olmuş milletin, dinî bütünlüğünü beraberliğini sağlamaya yönelik bir çaba sezilmektedir. Zirâ bu yıllarda, yukarıda da bahsettiğimiz gibi, yaralı milletin mevlide büyük bir rağbeti zaten vardır. Aynı yıl resmen kabul edilen mevlid kutlamaları ve buna bağlı olarak, Cumhuriyet'e kadar uygulanan Mevlid Alayları, Cumhuriyet'le birlikte kaldırılmıştır. Esasında, 23 Nisan 1920'de toplanan ilk Türkiye Büyük Millet Meclisi, duaların yanında camilerde okunan mevlidlerle açılmış, üstelik bu mevlidli açılış, önceden hazırlanmış resmî bir bildiri ile gerçekleştirilmiştir (Köstüklü, 2014:92).

Ankara’da Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılışına karar verildiğinde, Heyet’i Temsiliye adına Mustafa Kemal tarafından, valiliklere, kumandanlıklara gönderilen telgrafta, 23 Nisan Cuma namazını müteâkib açılacak meclis öncesinde kurbanlar kesilmesi, daha evvelden başlanmış olan hatimlerin meclisin önünde tamamlanıp dua edilmesi ve Cuma namazından önce de camilerde uygun şekilde mevlid-i şerif okunması hususlarına yer verilmiştir. Mevlid-i Şerif’in, Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk Büyük Millet Meclisi’nin açılışında, Hey’et-i Mebûsân adına emir veren Mustafa Kemal Atatürk’ün imzasıyla hatimler, dualarla beraber camilerde okutulması gerekli ve uygun görülmüştür (Özcan, 2013:310).

Atatürk’ün 1930’lu yılların ortalarına kadar, mevlid-i şerif hususunda bu tür istek ve uygulamalara imza attığı, destek olduğu bilinmektedir. Nitekim, 1932 senesinin Mart ayında Hâfız Yaşar, Atatürk’ün emriyle İstanbul’dan Çanakkale’ye mevlid okumak üzere gönderilmiştir. O yıl mevlid, Mehmet Çavuş Abidesi önünde okunacaktır. Galata rıhtımından kalkan Gülcemal Vapuru hıncahınç doludur. Çanakkale’ye kadar hatim duaları edilmiş, salavatlar getirilmiştir. Ertesi gün Mehmet Çavuş Abidesi önünde okunan mevlid ve yapılan dualar ise semâya yükselmiştir. Bu Mevlid-i Şerif icrâsı için Atatürk’ün mevlidhan hâfızları tebrik ettiği bilgisi de kayıtlarda yer almaktadır (Cündioğlu,1998:86-87).

1932 senesi mevlid tarihi açısından hayli enteresan bir sene olmuştur. Haziran 1928’de İstanbul’da Fuat Köprülü başkanlığında, ilâhiyatçı, psikoloji ve mantık profesörlerinden oluşturulmuş ‘Dinî Islahatın Esasları Hakkında Layiha’ artık hayata geçirilmeye başlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti’nin dinî sahada gerçekleştirdiği devrimlerin en keskini, Türkçe Kur’an ve Türkçe Ezan uygulaması, Arapça Kur’an’ın yasaklanması bu sene içinde gerçekleştirilmiştir. Bu yeni Türkçe Kur’an okumalarını halka tanıttırmanın ve ısındırmanın zeminini de çeşitli camilerde, meşhur hâfızların mevlid okuduğu, mevlid cemiyetleri oluşturmuştur (Cündioğlu,1998:87; Alvan ve Alvan, 2016:144).

Cumhuriyet ideolojisinin 1938’de Atatürk’ün vefatına kadar Türkçe Kur’an’la beraber Mevlid-i Şerif icrâlarına ehemmiyet verdiği açıkça görülebilmektedir. Ancak Atatürk’ün vefatından üç yıl sonra halkta yer yer ortaya çıkan Türkçe ezan muhalefetini tamamen bitirmek maksadıyla 1941’de Ceza Yasası’nın 526. Maddesine yapılan bir ilâveyle Arapça ezan ve kâmet okuyanlara üç aya kadar hapis ve 200 TL. ye kadar para cezası konulmasından itibaren dinî reformların gidişâtı, dinî sahada yasakçı keskin bir devlet tutumuna dönüşmüştür (Cündioğlu, 1999:114).

1946 yılında Türkiye Cumhuriyeti’nde çok partili hayata geçişle birlikte yavaş yavaş ezanı Arapça okuyanların sayısında artış görüldüğü, 1949 yılına gelindiğinde artık, Falih Rıfkı Atay’ın tâbiriyle “irticâ unsurlarını sindiren mânevî otoritenin iyice zayıfladığı” bilinmektedir. 1950 yılında iktidara gelen Adnan Menderes Başvekilliği’ndeki Demokrat Parti Hükümeti’nin ise ilk icraatlarından olarak 18 sene süren Arapça Ezan yasağını kaldırması dinî sahada ve dolayısıyla mevlid-i şerif cemiyetlerinde rahat bir devrin başladığının ilânı kabul edilebilir (Kara, 1989:66).

5. GÜNÜMÜZDE MEVLİD

Mevlid'in günümüzdeki yerini ve değerini anlamak için metropol, küresel kültür, iletişim, medya, azınlık psikolojisi gibi bazı yeni anahtar kelimelere ihtiyaç vardır. Zirâ, mevlid kavramı bu anahtar kelimeler etrafında başka başka çehrelere bürünmektedir. Bir Anadolu kasabasında, doğum, sünnet yahut vefat sebebiyle tertip edilen, kasaba halkının büyük çoğunluğunun iştirak ettiği mevlid ile, metropolde, yine özel bir sebeple fakat çok küçük bir grupla gerçekleştirilen bir anma toplantısındaki mevlid birbirinden farklıdır. Biri tam bir dinî cemiyet hadisesi olarak zuhur ederken diğeri fotoğraflarla kayıt altına alınan hatıra toplantısı olarak kendini gösterir. Kasabadaki mevlidde, mevlidhan, mevlid-i şerifin en az dört bahrini okuyup, aşr-ı şeriflerle dualarla icrâatını nihayete erdirirken, metropol mevlidlerinde artık bir mevlidhana dahi ihtiyaç duyulmamakta, hazirûndan bilen biri varsa, bir yahud en çok iki bahirle Süleyman Çelebi hatırlanmaktadır. Hatta adı “mevlid” olan bu toplantılarda artık genellikle Yâsin-i Şerif ve Kur'an-ı Kerim'in son cüzü okunarak dua edilmekte, Mevlid-i Şerif kıraatine yer verilmemektedir. İkrâm açısından da bu iki cemiyette farklılıklar bulunmakta, kasabada mevlid şekerî, gülsuyu, pilâv ikramı geleneksel varlığını korurken, metropoldeki mevlidde ikram, bir kabul günü görüntüsü ortaya koymaktadır (Alvan ve Alvan, 2016:150-151).

Mevlidin, son senelerde yaşadığı dinleyici ve okuyucu kaybında küresel kültür ve teknoloji ve iletişim tesirlerinin yanı sıra yer yer değişen, kâh sünneti fikhî reddeden, kâh keskin ve köşeli hâle gelen din anlayışlarının ve dinî akımların tesiriyle yaşanan savrulmaların etkisi bulunduğundan da söz etmek gerekir. Çünkü özellikle genç nesillerde karşılık bulan, dinî cemaat ve örgütlenmelere tepki olarak gelişen sünnete ve hadis-i şerife bigânelik, Hz. Peygamber odaklı mevlid cemiyetlerine talebi de azaltmış görünmektedir. Esasında bu kırılmanın başlangıcını da bir önceki neslin mâruz kaldığı, radikal ve reformist, gelenekle dini ısrarla birbirinden ayırmaya çalışan akımların yarattığı iklimde aramak gerekir (Köstüklü, 2014:100-101).

Bazı ülkelerde mevlidin, resmî tatillerle kutlandığı bilinmektedir. Hindistan'ın bazı eyaletleri buna örnek teşkil etmektedir. Keza, Endonezya'da da mevlid kandili günleri resmî tatil günü olarak kabul edilmiştir.

Özetle mevlid, bugün de Müslüman toplumlarda, kâh bir manzum şiirin mûsıkî ile okunduğu mevlid cemiyetleri ile, kâh sadece mevlid kandili kutlaması diyebileceğimiz eskiye göre bazı şeklî değişiklikler arz ettiği muhakkak olan modern uygulamalarla, mutlaka varlığını sürdürmektedir. Müslüman toplumlar, Hz. Peygamber (S.A.V.) sevgisi etrafında toplanmayı, bu sevgiyi O'nun nezdinde, mevlid vesilesiyle birbirlerine de göstermeyi ihmal etmemektedirler.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Mevlid dinî bir hassasiyetle, Hz. Peygamber (s.a.v) bağlılığı ile ortaya çıkmış, zengin içeriği olan, Müslüman toplumlarda asırlarca karşılık bulmuş bir kavramdır. Mevlidi sadece bir Peygamber doğumu kutlaması gibi görmek, onu eksik anlamak olacaktır. Mevlid, İslâm toplumlarının en mühim dinî geleneklerindedir. Bu dinî gelenek, ibadetiyle, mûsikîsiyle, ikramıyla, cemiyetiyle tarihî süreçte çok zengin bir içeriğe sahip olmuştur. Dinin bir toplumda ancak, kültürün geleneğin içinde sıhhatli bir biçimde var olduğunu, dini ve geleneği keskin hatlarla birbirinden ayırmaya çalışan anlayışların, toplumsal kargaşalara ve çatışmalara zemin hazırladığını kabul etmek, mevlidin yüklendiği mânâyı da anlamamızı kolaylaştıracaktır. Dinî gelenekler denilebilir ki toplumları bir arada tutan en sağlam malzemelerdir.

Diğer Müslüman toplumlarda olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde ve Türkiye Cumhuriyeti'nde de mevlid, Müslüman milletin asırlarca en sağlam dinî gelenek hattını oluşturmuş, onbeşinci asırda Süleyman Çelebi'nin yazdığı Vesiletü'n-Necât'ı (Kurtuluş Vesilesi), denilebilir ki günümüze dek bu hattın işlerliğini temin etmiştir. Zirâ, mevlid kutlama törenlerinde mûsikî ile okunan manzum mevlidlerin, bu kutlamaların aslî unsuru oldukları muhakkaktır.

Mevlidin Müslüman bir toplumda en mühim dinî gelenek hattını oluşturması, şüphesiz bu hat üzerinde bazen siyasî, bazen fikrî hatta bazen de askerî sebeplerle çeşitli hareketlerin ve değişikliklerin oluşmasına yol açmıştır. Ancak en temel özelliği bir köke bağlılık olan gelenek, sözkonusu mevlid olduğunda da değişimden etkilenmiş fakat yok olmamış, nicelik ve bazı devirlerde biraz da nitelik değiştirerek hayatîyetini muhafaza etmiştir.

Bugünün dünyasında, her sahada yaşanan aşırı hızlı değişimden, aynı hızda, mevlidin de payını aldığı elbette söylenebilir. Görsele odaklı günümüz insanı için, bir cemiyette kendi içine çekilip, eskilerin fem-i muhsin tâbir ettikleri bir mevlidhandan mevlid dinlemek yerine, bir salonda sahnelenen yahud televizyonda yayınlanan programa odaklanmak daha kolay ve geçerli görünebilir. Fakat tarihin, köklü olanın yaşadığını ve her yeninin eskiye entegre olabildiği ölçüde var olduğunu doğrulayan sayısız örneğe tanıklık ettiğini, hatırda tutmak gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- AKSOY, H. (2005). Şemseddin Sivasî, Hayatı, Şahsiyeti, Tarikatı, Eserleri. Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (23).
- ALVAN, T., ve ALVAN, M., H. (2016). Saz ve Söz Meclisi. İstanbul: Şule Kitabevi.
- AYAZ, F.,Y. (2015). Memlükler. Ankara: İSAM yayınları.
- AYVERDİ, İ. (2006). Misalli Büyük Türkçe Sözlük. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- CÜNDİOĞLU, D. (1998). Türkçe Kur'an ve Cumhuriyet İdeolojisi. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- CÜNDİOĞLU, D. (1999). Bir Siyasî Proje Olarak Türkçe İbadet İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- ÇAYAN, A. (2015). Molla Yoldaş Hılvetî ve Çağatayca Mevlidi Üzerine. KTÜ SBE Sosyal Bilimler Dergisi, (359).

- ÇELEBİ, E. (2010). Seyahatnâme (Haz. S. A. Kahraman). İstanbul.
- ÇELEBİ, S. (1990). Türk Klasikleri Mevlid (Haz. F.K. Timurtaş). İstanbul: MEB Yayınları.
- ÇİFTÇİ, C. (2008). Tasavvuf Kitabı. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- İNAL, İ., M. K. (1958). Hoş Sadâ. İstanbul: Maarif Basımevi.
- KARA, İ. (1989). Tahsin Banguoğlu'ndan Birkaç Hatıra: Çok Partili Hayata Girerken. İstanbul: Tarih ve Toplum.
- KATZ, M., H. (2014). Mevlid, İslâm Dünyasında İbadetler ve Dindarlık (Türkçesi: Sidar Bayram). İstanbul: Açılım Kitap.
- KONUĞU, E. (1994). Ekber Şah. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.
- KÖSTÜKLÜ, N. (2014). Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele'de Kastamonu Mevlî Şeyhi Âmil Çelebi ve Ailesi. Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi, 30, 89.
- KUTLU, S. (2017). Türkler ve İslâm Tasavvuru. Ankara: İsam Yayınları.
- LATİFİ TEZKİRESİ (2018). (Haz. R. Canım). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ÖZCAN, N. (1998). Ahmed Efendi, Mutafzâde. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.
- ÖZCAN, N. (2004). Mevlid. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 29, 484-485.
- ÖZCAN, N. (2013). Yalım, Mehmet Hayrullah Tâcettin. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.
- ÖZEL, A. (2004). Mevlid. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.
- SAHİH-İ MÜSLİM TERCEMESİ (1998). Terceme: Mehmed Sofuoğlu. İstanbul: İrfan Yayınları.
- SELÂNİKLİ MUSTAFA (1999). Tarih-i Selânikî (Haz. M. İbşirli). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- SHIMMEL, A.,M. (2008). Hz. Muhammed (S.A.V.). İstanbul: Profil Yayınları.
- TIRAŞCI, M. (2013). Güneydoğu ve Doğu Anadolu Çevresinde Arapça, Kürtçe, Zazaca, Mevlidler ve Müzikak Olarak İcra Ediliş Tarzları. C.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi, 17(2), 209-236.
- TOPARLI, R. (1993). Şemseddin Sivasî'nin Mevlid'i. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- TURABİ, A.H. (2012). Cami Yazıları. Ankara: DİB Yayınları.
- VEDAT, S., A. (2010). Bulgaristan'da Dinî Kimliğin Korunmasında Mevlidin Rolü "Bir Kutlu Doğum Şaheseri Mevlid ve Süleyman Çelebi" (Ed. B. Kemikli ve O. Çetin). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.
- YENİBAŞ, H. (2012). Selçuklular Dönemi'nde Sivil Mevlid Merasimleri. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları.